

Držanje i ciljevi Italije

Precizirali smo već prije držanje Italije u sadašnjem sukobu tako da bi se njezin neutralni stav mogao označiti aktivnim. — O tom stavu, a obzirom na izjave savezničke strane o dugom trajanju rata i o načinu ratovanja direktor lista »Giornale d'Italia» Virginio Gayda piše u svom listu, koji je za vanjsku politiku najkompetentniji: »U službenom saopćenju engleskog ratnog kabineta ustanovljava se, neposredno poslije Göringovog govora, trajanje sacašnjeg rata s tri godine. Po engleskoj koncepciji, kojoj se pridružuje i Francuska, rat se ne će voditi samo oružjem, nego i financijskim, trgovačkim i gospodarskim sredstvima, kao i putem izolacije Njemačke. Cilj je dakle zadavljivanje Njemačke. Sigurno je, bez obzira na bit i posljedice ove englesko-francuske politike, koja je sankcionirana na sjednici vrhovnog ratnog vijeća, da idemo u susret jednom dugom i zamršenom ratnom periodu. Sadašnje držanje Francuske i Engleske ne može se dakle smatrati neaktivnošću, nego se mora smatrati metodičnim pripremanjem određenog plana. Rat koji je ne očekivano izbio ne tangira neposredne talijanske interese, ali svojim daljnjim uzrocima i posljedicama pokreće mnoga pitanja, koja su isprepletena i talijanskim interesima. Među tim pitanjima nalazi se problem reorganizacije Europe i podjele i uravnotežni snaga, pitanje dovodjenja u sklad prava i sredstava za rad pojedinih naroda, uspostava europskog reda i pravednosti uništenih u Versaillesu. U tom pogledu saopćenje talijanske vlade jasno utvrđuje držanje i ciljeve Italije. Ti ciljevi sastoje se u prvom redu u obrani talijanskih interesa, interesa koji se ne smiju odvojiti od razvoja konflikta i koji stoje u skladu s općim europskim interesima kao i s visokim principima civilizacije. Talijanska vlada posvećuje danas svoju djelatnost obrani talijanskih i europskih interesa i cjelokupni talijanski narod mora se pošteno posvetiti tome zadatku, u punom povjerenju u Ducea. Talijanski narod mora još više raditi da uslijed sadašnjeg razaranja Europa ne bi zaostala za ostalim kontinentima. S one strane Alpa i s onu stranu mora bacaju se još uvijek pogledi prema Italiji, kako bi se unaprijed odredilo daljnje držanje Italije. Taj interes znači priznanje važnosti Italije. Međutim, sve kombinacije su apsolutno proizvoljne. Držanje Italije pokazat će se postepeno i ono će odgovarati isključivo talijanskoj volji i specifično talijanskim kao i općim europskim interesima. Suvršena je stoga svaka nestrpljivost inozemstva. Italija nastavlja mirno svoj rad, ali to nipošto ne znači njeno dezinteresanje, nego da je Italiji jasno da je sadašnji čas europske historije još daleko od svog konačnog razvoja».

Drugi jedan važni list »Il Resto del Carlino» piše:

»Italija nije ušla u rat — prvo zbog toga što Duce nije htio da proljeva talijansku krv, a s druge strane, i zato što je g. Hitler sam obavijestio g. Mussolinija da su dovoljne njemačke snage da izidje na kraj u današnjem konfliktu.

Međutim, Italija bdije i njene ogromne snage Duce može, eventualno, da stavi na vagu u času, koji on bude izabrao.

Italija i danas ide pravo svojim putem. Kad se rat završi pobjedom Nijemaca, stare plutokracije će postati mlade totalitarne države, među kojima će Rim zauzimati mjesto koje mu pripada.

Italija će ostvariti svoje namjere, koje ima prema Tunisu, Džibuti i Suezu. Ne treba zaboraviti — da Mussolinijeva Italija nije ona stara Italija, koja je proljevala svoju krv na svim stranama svijeta da bi se gomilala bogatstva drugih država, dok je talijanski narod ostao u bijedi».

Železniški požar na Nabrežini

Na železniškom križišću pri Nabrežini so pretekli teden železničarji opazili, da se kadi iz vlaka, ki je baš v tistem trenutku prišel iz Postojne. Ugotovili so, da gori en sam vagon in da je požar povzročilo trenje zavor. Vagon so takoj odklopili in ga postavili na stranski tir ter takoj poklicali tržaške gasilce. Medtem pa se je ogenj razširil na cel vagon in zaradi neznosne vročine je bilo tudi poklicnim gasilcem gašenje zelo otežkočeno. Požar pa je povzročil še drugo nesrečo. Zaradi vročine so se stople bakrene žice železniškega električnega voda in padle na tla v dolžini kakih 100 m. Vsled tega je bil promet prekinjen precej časa, dokler niso delavci popravili električno napeljavo.

Kaznovan zaradi kopicenja blaga

Federalni tajnik je uvedel disciplinsko postopanje proti tržaškemu trgovcu, Karlu Corazzi, ker je prekršil odredbe, ki regulirajo trgovino z jestvinami. Za svojo trgovino si je nameraval preskrbeti večje količine blaga, kakor je predpisane. Odvezli so mu tudi fašistično izkaznico.

SILNA NEVIHTA NA PRIMORSKEM

Gorica, septembra 1939. — V začetku preteklega tedna je vladala na Primorskem silna nevihta, kot je že dolgo ni bilo v tem poznem poletnem času. V sredo se je znesla velika nevihta nad Reko in okolico. Mesto je zaradi silnega naliva zelo trpelo. Ljudje so morali gaziti vodo do kolen po reških ulicah. Voda je vdrla s pobočja in nanosila velike množine kamenja na ceste in poti. Kar naenkrat so bile vse kleti polne vode in gasilci so imeli posla čez glavo. Ni treba še posebej pripomniti, da je bila škoda naravnost ogromna in zelo velike količine živeža so bile pokvarjene zaradi poplave skladišč in trgovin v nižjih predelih mesta. Marsikomu je ta nesreča prinesla še drugo nesrečo. Pravi, da je neki trgovki, ki je imela skritih v kleti več vreč sladkorja in kave, voda pokvarila vse blago, toda da bo nesreča še večja, so gasilci pri reševanju blaga in odvajanju vode zašli v skriti kotiček in našli pokvarjeno blago. Zadeva je prišla v javnost in trgovka bo morala poleg velike škode, ki jo je utrpela vsled povodnji, plačati še velike takse.

Še hujše pa je divljala nevihta v Gradežu in okolici, kjer se je dne 14 t. m. vzdignila iz morja tako imenovana

vodena troba (tromba marima) in silno pustošila po tem znanem kopališču. Ob istem času je besnela nevihta s silno točo tudi po vsej Lombardiji. Prav tako je v Trstu in okolici ilil 4 ure silen dež, ki je poplavljal marsikako klet. Toda kar se je zgodilo v Gradežu, ne pomnijo niti najstarejši ljudje. To je bil silen ciklon, ki je kakor poročajo napravil ogromno škodo. Kakor so pozneje ugotovili, je to silno neurje odkrilo nič manj kakor 40 hiš in uničilo okoli 1000 dreves. Mnogo telegrafskih, telefonskih ter električnih drogov je izruvalo, kakor, da bi bile igrače. Razna železja streh in drugih stavb je s silno močjo zvililo ali odneslo. Po končanem razdejanju je človek dobil tak vtis, kakor da vidi silno pogorišče. Ceste so bile polne vsega: opeke, dreves, drogov itd. Mnoge hiše so kazale le golo zidovje. Ciklon se je pojavil ob 4 popoldne in je trajal samo tri minute, ker je drvel preko Gradeža s silno brziho, kjub tej brzini ni bilo razdejanje nič manjšo. Ciklon je imel akcijski polmer 150 m in je preletel pokrajino z 200 km na uro. Sreča je bila, da ni bilo nobene človeške žrtve. Samo en otrok je bil težko ranjen. Skoro vsi hoteli in vile imajo porušene ali odnesene strehe.

Ograničenje ugljena i plina

Trst. — Obzirom na opću štednju materijala, naročito onog koji dolazi iz inozemstva, određeno je da se uporaba stranog ugljena svede na minimum. U tom pogledu izdane su upute velikim poduzećima. Između ostalog plinom će se moći služiti samo 7 sati na dan. Radi oskudice drva u talijanskim gradovima plin se u kućanstvu mnogo upotrebljava.

Likvidacija posojilnice

Dekani, septembra. — Z odlokom od 7. avgusta tega leta je vodja fašizma in načelnik vlade kot predsednik ministarskega odbora za zaščito štednje in kredita preklical pravico Hranilnice in posojilnice v Dekanah do kreditnega poslovanja in odredil izredno likvidacijo tega zavoda. Za likvidacijskega komisarja je bil postavljen Giovanni Poli, za člane likvidacijskega odbora pa Antonio Desco, Carlo Pizziga in Giovanni Furlani.

Apšerija kriomčara valuta

Trst, 6 septembra. Prema vijestima tršćanskog »Picolo« u Trstu je financijska policija otkrila ovih dana grupu ljudi, koji su se bavili nezgodnom trgovinom stranih valuta. Ta grupa u glavnom je radila u poznatoj tršćanskoj kavani Caffè degli Specchi. Uhapšen je čitav niz saučesnika u radu ove »Crne burze«, dok je jednom dijelu uspjelo da pobjegne u inostranstvo.

SLOVENSKE TISKARNE IN ZALOŽNIŠTVA NA PRIMORSKEM

»Spominski Zbornik Slovenije ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije«. Izdala založba »Jubilej«, Ljubljana, je prinesel ta-le pregled o našem tiskarstvu in založništvu na Tržaškem in Goriški:

»Publicistični osek Zveze jugoslovanskih emigrantskih društev v Ljubljani (L. Čermelj) nam je poslal sledeče podatke o tiskarnah in založništvih na Primorskem.

Tiskarne.

Tiskarna Edinost v Trstu, od l. 1930: Tipografia Consorziale.

Narodna tiskarna v Gorici, od l. 1927: Tiskarsko podjetje L. Lukežič, od l. 1930: Stabilimento Tipografico L. Lucchesi.

Zadružna tiskarna v Gorici, od l. 1926: Katoliška tiskarna; o božiču l. 1934 od oblasti ustavljena.

Slovenske knjige so se tiskale v sledečih italijanskih tiskarnah: Silvio Spazzal v Trstu (pravkar likvidirana); Tipografia Paternoli v Gorici. Šolske knjige so se tiskale še v tehle tiskarnah: L. Herrmanstorfer, Tipografia Sociale in Officine Grafiche della Editoriale Libreria v Trstu.

Založništva.

Narodna tiskarna, odnosno od nje ustanovljena in z njo združena Narodna knjigarna v Gorici, od l. 1927: Libreria G. Carducci.

Goriška matica v Gorici, od l. 1922 do 1925 pod okriljem Narodne knjigarne, od l. 1925 samostojna zadruga; sedanjí uradni naslov: Unione Editoriale Goriziana.

Katoliško tiskovno društvo v Gorici, odnosno od njega ustanovljena Zadružna, pozneje Katoliška tiskarna in Kato-

— Medju onima, koji su pobjegli spominje se i ime jugoslovenskog državljana Topića. Policija je prigodom hapšenja krivaca zaplijenila veću količinu stranih valuta.

Ženo je hotel ubiti

Marezige, septembra 1939. — Ko sta delala na njivi, je prišlo nenadoma do ostrega prepira med zakoncema Ivanom Jerman starim 32 let in Rozo njegovo ženo staro 29 let. V trenutku največje razburjenosti je mož pograbil srp in zadal ženi težke rane. Na njene obupne klice je prihitel na pomoč njen svak 59-letni Josip Jerman. Ko je mož videl svojega sorodnika, je takoj pobegnil. Roza je zadobila več globokih ran iz katerih je curkoma tekla kri. Takoj so jo odpeljali v bolnišnico, kjer so zdravniki izrazili, da obstoji velika nevarnost za njeno življenje. Brezsrčnega moža so karabinerji še istega dne aretirali.

Dječaku eksplodirala u ruci patrona

Pula. — Sedamgodišnji Marijan Sofić igrao se je u predgrađu Pule na tzv. Gomili, između Premature i Banjola i našao je jednu patronu. Kako se obično u takvim slučajevima dešava dječak je tuckao kamenom po patroni tako dugo dok nije eksplodirala. Kugla ga je na sreću samo okrnula otkinuvši mu komad mesa, no unutarnjih organa mu na sreću nije povrijedila.

MUNI VELE, MALE

Lepa sela naša
Muni Vele, Male:
Kako ste nan nekoe
Lepo zakantale!
Pul vas je i Ronjgov
Pet se lepo zučil,
Da bi leh i drugeh
Seh tako naučil...
Z vozi ste hodili
Pul nas v Reku dole,
Voliči gonili,
Zato si vas vole.

Vaši muži jesih
V svet so raznašali:
Z Ribničani čuda
Cest su prekrizali...
Kudgod su hodili
Sud su časni bili
I solad služili,
Doma prinosili.

A vredna j' ženica
Zivinu krmila,
Gruntić nastojala,
Dečicu gojila...
Dečica zrasla su
V najtrji mladici,
V najlepje divojki,
Kot — v gore borići!
Pul vele bit maši,
Čut i gledat samo:
Fogibelj je vela
Da ostane tamo...
Muni Vele, Male,
Lepi cveti naši:
Le — da bute vavek
Ča i stari vaši...!

Tončić

Zopet nesreča s staro granato

Tolmin, avgusta 1939. — 50-letni nabiralec starega železa Jakob Leban, stanujoč v Volčah, je našel na Kolovratu majhno granato. Da bi jo mogel odpreti, jo je prišel tolči s kladivom, pri tem pa mu je eksplodirala in koščki železa so zadeli Lebana po vsem telesu. Pritekli so sosedje, ki pa mu niso mogli ničesar pomoči, ker je bil Leban zaradi nešteti ran in počene lobanje skoro takoj mrtev.

Spremenjeni vozni red za avtobuse

Zaradi varčevanja z bencinom in nafto je izšla odredba, da se morajo redne vožnje avtobusov na vseh progah do skrajnosti skrajšati. Na progah, po katerih vozi samo en avtobus v obeh smereh enkrat na dan, je ostal vozni red večinoma nespremenjen; tam, kjer je vozilo več avtobusov v obeh smereh večkrat na dan, so pa od 5. septembra dalje nekatere vožnje odpravljene. Na progih Trst—Reka ostanejo tri vožnje na dan, Odhod iz Trsta ob 7.15, 13.15 in 18.15. Iz Trsta v Sežano, Dutovlje, Stanjel, Vipavo in Ajdovščino bo razen v nedeljah odhajal avtobus ob 6. zjutraj in ob 3.30 popoldne. Iz Trsta v Dolino, Divačo, Senožeče odhod med tednom ob 5 popoldne, v nedeljah ob 8.30 zjutraj. — Ribljevi avtobusi imajo naslednje spremembe: Trst—Gradež vsak dan odhod iz Trsta ob 12.30 in 19.15, odhod iz Gradeža ob 7.10 in 14. Trst—Gorica vsaki dan odhod iz Trsta ob 12.30, odhod iz Gorice ob 7.50. Avtobus z odhodom iz Gorice ob 14. in odhodom iz Trsta ob 19. bo vozil samo v ponedeljskih sredah, četrčkih in sobotah. Gorica—Postojna odhod iz Gorice vsak dan ob 6.45 in 18, odhod iz Postojne ob 6.20 in 16.40. Gorica—Dobrovo vsak dan odhod iz Gorice ob 12.45, odhod iz Dobrovega ob 6.30.

PRODUŽENJE PAROBRODARSKE LINIJE

Pula. — Buduči da su iz Pule u Trst i obratno išle više puta na dan litorine i korijere to je stara istovrsna dnevna parobrodarska linija društva Istra-Trst išla samo od Trsta do Poreča. Sada je radi ukinuća, odnosno ograničenja prometa na željeznici i na autobusima pomorska linija istarske obale produžena do Rovinja, a parobrod će se zaustavljati i u Izuli.

Z OKNA JE PADEL

Črnič pri Gorici, avgusta 1939. — Dne 28. t. m. je po dveh dnevih trpljenja umrl v goriški bolnišnici 20-letni Ivan Rebec. Ko je bil naslonjen na oknu ga je nenadno prišla slabost, da je zgubil ravnotežje in padel na cesto. Našli so ga šele čez pol ure in ga takoj odpeljali v bolnišnico na operacijo. Nesrečni Rebec si je pri padcu prebil lobanjo, polomil nekaj reber, zlomil noge radi česa je moral biti takoj postavljen na operacijsko mizo. Kljub vsemu prizadevanju zdravnikov se je njegovo stanje vedno bolj slabšalo dokler ni podlegel poškodbam.

DROBIŽ

Trst. — Ko je odšel prejšnji poveljnik tržaškega mesta gen. Italo Gariboldi, je bilo njegovo mesto nekaj časa prazno. Sedaj pa so imenovali za novega poveljnika tržaškega armadnega zbora generala Gelosa.

* Trst. — Talijanski vojniki imajo dnevno 40 centezima plače. — Od 15. septembra dnevno plača vojnicima i milicionerima pod oružjem povisuje se na 1 lir

Konac poljske tragedije

Poznata tvrdnja koju smo i mi pred sedmicu dana naveli, da je tempo evropskog zbivanja mnogo brži nego prije svjetskog rata, našla je eklatantnu potvrdu u ovih 7 dana. Dok smo pred 7 dana još govorili o Poljskoj kao ratujućoj stranci, u koju su uperene oči cijelog svijeta. Danas moramo da javimo, da sada i dosadašnje Poljske nema.

Iako su Poljaci pokazivali na svakom koraku odlučnu odvažnost, hrabrost i skrajnju poštornost za obranu svoje zemlje nisu mogli zaustaviti tehnički i brojčano nadmoćnije Nijemce. Iako Nijemci nisu zauzeli Varšavu, oni su je opkolili sa istoka, produžili nastupanje na sjeveru i na jugu u poznatom obliku klijesta tako da su došli već na teritorij ukrajinskih narodnih manjina. Poljska vlada povukla se je bila na rumunjsku granicu, a nekoi su glavni državni uredi prebacili svoja sredstva u Rumunjsku. U takovom momentu učinila je Sovjetska Rusija korak, koji pruža novi tok budućem razvoju događaja. Ruska vojska u nedjelju u 4 sata ujutro umarširala je u Poljsku.

I ruska vojska je zaista u 4 sata ušla na dosadašnji poljski teritorij. Pretsjednik sovjetske vlade i pučki komesar za vanjske poslove Molotov održao je u nedjelju ujutro preko radija veliki govor, koji su prenosile sve ruske stanice. Donašamo najmarkantnije dijelove tog govora da se vidi, što je sovjetsku Rusiju ponukalo da stupi u akciju i njezino daljnje držanje. Molotov je rekao:

»Događaji izazvani poljsko-njemačkim ratom pokazali su nemoć i nesposobnost upravljanja poljske države. Poljski vladajući krugovi su bankrotirali. Sve se to desilo za najkraće vrijeme. Prošlo je svega dvije nedjelje, a Poljska je već izgubila sve industrijske centre, veći dio gradova i kulturnih centara. Ne postoji više Varšava kao prijestolnica poljske države. Niko ne zna gdje se nalazi poljska vlada. Stanovništvo Poljske napušteno je od njegovih neposobnih vlastodržaca i predato na milost i nemilost sudbine. Poljska država i vlada prestale su da postoje.

Usljed takvog stanja ugovori koje je Sovjetska Rusija zaključila s Poljskom prestali su da važe. Situacija koja je nastala zahtjeva od sovjetske vlade da se naročito pobrine o sigurnosti svoje države. Poljska je postala zgodno polje za sve slučajnosti i neočekivanosti, koje se mogu pretvoriti u pretnju za Sovjetsku Rusiju.

Sovjetska vlada sve do posljednjeg vremena ostala je neutralna. Ali usljed ovih prilika ona ne može više da ostane neutralna. Isto tako ne smije se zahtjevati od sovjetske vlade da bude ravnodušna prema sudbini braće po krvi Bjelorusa i Ukrajinaca, koji su i ranije bili potpuno bespravni a sada su potpuno ostavljeni na milost i nemilost slučajja. Sovjetska vlada smatra za svoju svetu dužnost da pruži ruku i ukaže pomoć svojoj braći ukrajinskom i bjeloruskom stanovništvu Poljske. Zato je sovjetska vlada jutros predala poljskom ambasadoru u Moskvi notu u kojoj saopštava da je sovjetska vlada naložila glavnoj komandi crvene armije da izda naredbu za prelazak poljske granice i uzimanje pod svoju zaštitu stanovništva Zapadne Ukrajine i Zapadne Bjelorusije. Istovremeno sovjetska vlada namjerna je da preduzme sve mjere da bi izvukla poljski narod iz nesretnog rata u koji su ga ubacili njegovi nerazumni vlastodršci i da bi mu dala mogućnost da ponovo počne da živi u miru.

Kada je u početku septembra bila objavljena mobilizacija u Ukrajini i u drugim vojnim okruzima, situacija u Poljskoj još nije bila jasna i ta mobilizacija je bila samo mjera predostrožnosti. Niko nije mogao misliti da će se poljska vlada pokazati tako bespomoćna i da će nastati ovakvo rasulo kakvo je nastalo. Sad je to rasulo potpuno i poljska vlada je bankrotirala. Naša crvena armija mora s čašću ispuniti zadatke koji joj je dat. Vlada je potpuno uvjerenjena da će naša crvena armija pokazati i ovog puta svoju hrabrost i svoju disciplinu i da će se pri sprovođenju svog velikog oslobodilačkog zadatka pokriti slavom.

Sovjetska vlada se obratila svim vladama s kojima ima diplomatske odnose i izjavila da će sprovesti politiku pune neutralnosti u odnosu sa svima tim zemljama.

»Dužnost svakoga građanina sastoji se u tome da pošteno radi na svom mjestu i da na taj način pruži pomoć crvenoj armiji. Što se tiče crvene armije, mi smo uvjereni da će ona sa čašću i slavom ispuniti svoj zadatak. Cjelokupno stanovništvo naše zemlje sada je čvrsto kao nikada ujedinjeno oko sovjetske vlade u cilju novih i još neviđenih uspjeha, u cilju novih slavnih pobjeda crvene armije na ratnom frontu.

Govor Molotova prenošen preko radija saslušan je vrlo pažljivo u svim tvornicama, poduzećima, nadležnostima kao i na sveučilištima i drugim školama. Onaj dio govora u kome je Molotov naglasio, da Sovjetska Rusija smatra svojom najsvetijom dužnošću, da se brine za sudbinu dosada tlačene i proganjane bjeloruske i ukrajinske braće, izazvao je pravu buru oduševljenja.

MANJINSKI PROBLEMI

REŠITEV MANJŠINSKEGA VPRAŠANJA NA SLOVAŠKEM

21. julija tega leta je slovaški parlament sprejel novo državno ustavo. Stori je to soglasno, kar je bilo spričo njegovega ustroja in sestave tudi pričakovati. Na sestavo nove ustave sta očitno močno vplivali ustanovitev nemškega državnega sekretarijata in nemška zaščita samostojne slovaške države. V ustavi se močno tudi zrcalijo predlogi za zaščito »volkstuma«, ki so ga stavili sudetski Nemci 27. aprila 1937 tedanjemu češko-slovaškemu parlamentu v Pragi.

Z novo ustavo se je Slovaška republika javno odrekla načelu, da je nacionalna država, in je povsem sprejela sedaj v Nemčiji moderno tezo o »volkstumu«. Vsi narodi in narodne manjšine, ki bivajo na Slovaškem, (mišljeni so Slovaki, Nemci in Madžari, nikakor pa Čehi, katerim so od postanka nove republike odrekli vsako politično pravico), bodo kot enakovredni partnerji sodelovali pri državnem življenju. Vsak narod ali narodna manjšina sme biti politično organiziran, toda vsak le v eni edini stranki. Tako obstoja v Slovaški republiki samo ena sama priznana slovaška stranka in ta je edina zastopnica slovaškega naroda z vsemi javnopravnimi svojstvi. Isto velja tudi za priznano nemško stranko. Po tem principu, ki je bil podlagan novi slovaški ustavi, ima tedaj narodna manjšina kot taka, po stranki ki jo zastopa, javnopravni značaj. Tako je manjšini zajamčena večja zaščita, kakor bi jo lahko uživali posamezni člani manjšine.

SUDBINA MANJINSKOGA KONGRESA

U redovima kongresa narodnih manjina postoje izvjesne struje u pogledu budućeg rada kongresa. Razumljivo je samo po sebi da ima u kongresu, s obzirom na sadašnju međunarodnu situaciju, i skeptika koji uopće sumnjaju u korisnost manjinskog rada na međunarodnoj osnovi. Manjinska pitanja riješavaju se danas, ma da ne kao glavna, opet oružjem. Ali ima opet drugih, koji su mišljenja, da je jedna ovakva »stručna« ustanova baš zbog ove međunarodne zategnutosti potrebna.

Takodjer u pitanju da li bi trebalo da se ove godine održi kongres vladala je neljzvjnost, dok se 15 augusta nije sastao u Beču — gdje se nalazi i stalna kancelarija kongresa — stalni odbor kongresa narodnih manjina. S obzirom na važnost pitanja koje je bilo na dnevnom redu ove sjednice prisustvovali su pored članova odbora još i neki drugi predstavnici narodnih manjina. Od Jugoslovenskih manjina došli su Dr. Josip Vilfan, predsjednik kongresa i Dr. Engelbert Besednjak, profesor Tišler i Dr. Petek (u ime Slovenaca u Koruškoj) i Dr. Karal (u ime gradišćanskih Hrvata), zatim predstavnici Čeha u Njemačkoj, predstavnici jugoslovenskih Madžara Dr. Deak, medju Nijemcima bili su G. Iskül, urednik po-

Jedna milijarda za iseljenje tirolskih Nijemaca

Zbog najnovijih događaja pitanje iseljenja Nijemaca iz Južnog Tirola stupilo je u pozadinu. Njemačka vodi rat i danas nema vremena da se stara o detaljnom sprovođenju sporazuma o iseljenju Nijemaca, kojima se u ostalom i ne žuri. Javljeno je već da je taj sporazum sklopljen prošle godine prilikom posjete kancelara Hitlera Rimu. Pristanak Njemačkog Reicha na taj sporazum predstavljao je koncesiju Rimu; danas još nije poznato kakvu protivuslugu je Njemačka dobila od Italije i da li je jedna ovakva usluga već oživotvorena.

Prema nekom letku kome su ušle u trag italijanske vlasti u Južnom Tirolu u posljednje vrijeme Italija se rješila da pitanje Nijemaca u Južnom Tirolu rješii radikalno. Nijemci su postavljeni pred alternativu, ili da se isele ili da se odreknu svog Njemstva te razele po Ita-

Koliko nas zapravo ima?

Pisac knjige »Politička historija Slovenačke« od g. V. Bučara navodi da ima, prema privatnom brojenju stanovništva, na cijeloj našoj teritoriji u Italiji 512.000 Jugoslavena, bez Zadra i ostrva Lastovo i, ako dodamo još ovo stanovništvo dobijemo broj od okruglo 600.000. Mi bi htjeli samo dodati da je Fran Baralić (u knjizi »Vjerska sloboda Hrvata i Slovenaca u Istri, Trstu i Gorici — Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb 1931) na osnovu detaljnih statističkih podataka crkvenih vlasti došao do zaključka da ima u Julijskoj Krajini (sa Zadrom) 650.000 Jugoslavena. Kada se iznose statistički podatci o našem življu u susjednim državama, treba voditi računa i o emigrantima, koji se u svom srcu nikada nisu odrekli svog starog kraja — ma da su možda pridobili državljanstvo drugih

Po novi ustavi ima od države priznana narodna manjšina kulturno samoupravo in kot taka tudi pravico navezati in gojiti kulturne stike s svojim matičnim narodom.

Podloga za končno konstituiranje posameznih narodnih skupin bo kataster o narodnosti pripadnosti. Ustava sama omenja samo sestavo takega katastra, ne določa pa načina, kako naj se sestavi. Od nemške strani, ki je očitno dobro poučena in verjetno bolj odločilna kot slovaška, se računa s tem, da bo v glavnem obveljala subjektivna metoda da se bo torej posameznik sam priznaval za pripadnika te ali one narodnosti. Vendar bo obstajala tudi nekaka kontrola po objektivnih znakih, namreč glede pokolenja. Toda ta kontrola ne bo zadelala Nemcev, temveč bo le nekaka reakcija proti močnemu pomadžarenju v predvojni dobi.

Ustava določa tudi, da je vsako delovanje, ki skuša raznaroditi kateregakoli državljana, kaznivo. Nemci interpretirajo to določbo tako, da niso z njo zajamčena samo življenje, svoboda in narodnost, temveč tudi nacionalno premoženje.

Jasno je, da Nemci z veseljem pozdravljajo tako rešitev manjšinskega vprašanja na Slovaškem in da je postavljajo za zgled drugim državam. — Vprašanje pa je, ali se namerava tudi Nemčija ravnati po tem zgledu glede manjšin, ki so na njenem ozemlju.

P. P.

Oficijozno pojasnilo

o italijansko-nemštem dogovoru glede Južnega Tirola

Italijanski mesečnik »Alesia Augusta«, ki izhaja v Boznu, je pod gornjim naslovom objavil uvodni članek, ki pravi med drugim:

»Novi sporazum, ki je bil sklenjen v Berlinu med Italijo in Nemčijo, definitivno reši tako zvani problem Južnega Tirola (Alto Adige), in je nov svetel dokaz za najtesnije uspešno sodelovanje, ki s političnim sistemom osi združuje v en blok volje in delovnih sil fašistični imperij in nacistični Tretji rajh.

Na gre za prisilno izseljevanje ali za masni izgon prebivalstva iz Južnega Tirola, temveč za vpoklic nemških državljanov, bivajoćih v Južnem Tirolu, v naručje Nemčije in za slobodno preselitev v Nemčijo tistih južnih Tirolcev nemškega porekla, ki to prostovoljno želijo. Kakor je pravičeno in naravno, sta fašistična vlada in berlinska vlada zagotovili najbolješnje jamstvo za gospodarske, moralne i politične interese toliko nemških državljanov kakor drugih Nemcev, ki bodo zapustili Južni Tirol, tako da sporazum tudi v tem pogledu kaže duh iskrene solidarnosti, ki navdaja vladi obeh prijateljskih in združenih držav.

Ko se tako odstrani problem, ki se je v mednarodnih krogih prikazal kot težak manjšinski problem in problem nacionalnih rivendikacij, Južni Tirol (Alto Adige), ta italijanska in fašistična pokrajina, slovesno poudarja neovrgljivo vrednost svoje trdne zgodovinske, etničke, moralne i politične enotnosti in se globoko zaveda svojih naloga, svojih pravic i svojih odgovornosti.

Na braniku Brennerja, ki je skupna meja med Italijo in Nemčijo, se stikata dve kulturi, se družita dva naroda, ki jima je usojena moć in slava. To se smisel odloćinih besed, ki jih je izrekeli Hitler v Palazzo Venezia 7. maja 1938. Tedaj je Führer izjavil Dućeju: »Sedaj sta Vi in jaz postala neposredno soseda. Po izkušnjah dveh tisoćletij hoćemo priznati naravno mejo, ki sta jo jasno začrtala Previdnost in zgodovina našima dvema narodoma. Z jasno loćitljivo ozemlja, ko bo odprto življenju obeh narodov, bo ta meja Italiji in Nemčiji ne samo dovolila srećno i u mirno stalno sodelovanje, temveć bo jim nudila tudi moć za medsebojno pomoć u kooperaciju.«

10 zapovedi za Italijane

Italijanski listi objavljaćo na vidnem mestu deset zapovedi ki naj slućuju za vodilo slehernemu Italijanu u sedanjem ćasu. V njih su naslednja navodila:

1. Ne pozabi, da Mussolini ve, kaj dela, in ne nasedaj zato vestem iz tućega vira!
2. Prepusti denar u varstvo bankam, ako ga imaš. Ako imaš denar u roki, ga zapraviš na tisoć naćinov in ti je kasneje zmerom žal.
3. Naj ti ne pađe na misel, da bi koplil doma življenske potrebšćine i drugo blago, ker je vlada dovolj poskrbela za svak primer.
4. Ne jadikuj, ako nimaš kave, temveć bodi hvaležen dućeju, da nam je poskrbel ob pravem ćasu žito, da bo vedno dovolj kruha za vse.
5. Ne jadikuj, ako se ne moreš voziti okrog z avtomobilom, kajti bencin, za katerega mora država izdati u inozemstvo toliko zlata, potrebuje predvsem vojska, ki bo branila tebe i tvoj dom.
6. Uporablaj kolo, da izgubiš trebuh in boš bolje razumel trdo življenje onih ki uporbllajao kolo zato, da hodićo na delo, ki si ž njim slućuju svakdanji kruh.
7. Poući svojo ženo, ako tega še ne ve, da je varćevanje najboljši zaslućek; to slući predvsem družini, toda danes u prvi vrsti domovini.
8. Ako imaš kak obrat, ne kaži svojim klientom kislega i nezadovoljnega obraza, temveć vedno nasmećano lice; tako boš storil svojo dućnost, obenem pa boš tudi sebi koristil.
9. Ne pozabi, da gre vsaka lira, ki jo zapiješ za inozemski produkt, u blagajno ljudi, ki nas sovraćuju i zasramujućo.
10. Zadnje i u prvo pravilo: Preprićaj se sam, da politika ni tvoj poklic. Pusti, da o njej govori oni u Rimu, ki nosi odgovornost. Njegova oseba je dovolj za vse!

PROCES NA TUŽBU ANTE CILIGE

Ante Ciliga nakon povratka iz Rusije napisao je knjigu »U zemlji velike laći« koju je na francuskom jeziku izdao u Parizu. — Francuska komunistićka štampa napala ga je radi ove knjige. — Ciliga je tućio kod parišćkog suda komunistićki bilten »Correspondence internationale« za klevetu, jer da ga je htjela prikazati kao fašistićkog špijuna, ćovjeka u slućbi Italije, provokatora i laća. — Sud je predstavniku spomenutog biltena osudio na 200 franaka globe radi klevete. Kao svjedoci Ciligini nastupili su poznati javni radnici Modigliani, Rappoport, Pivert i Rosmer

država — i koji bi se vratili kući, kad bi se prilike normalizovale. Raćuna se sa sigurnoću da se iz Julijske Krajine u toku 20 godina iselio oko 100.000 Jugoslavena, od kojih živi oko 80.000 u Jugoslaviji. (»Ravnopravnost.«)

Francuska revija

O NEMŠKIH MANJŠINAH NA VSHODU EVROPE

»Bulletin quotidien«, ki ga izdaja »Société d'Etudes d'information économique« u Parizu, je izdao kot prilogo reviji za mesec maj brošuru Conrada Cigné. Ta brošura obravnava odnose nemških manjšin u vzhodnem delu Evrope napram nacional-socialistićnemu pokretu. Pisac je mišljenja, da je problem teh manjšin po pripojenju Sudetov postal zelo važen. Nekateri podatki so krivo vedeni.

MALE VIJESTI

Sporazum Rusije i Japana. Između Rusije i Japana stvoren je sporazum o pitanju Dalekog Istoka. — Na temelju tog sporazuma obustavljaju se neprijateljstva na granici Mongolije i Mandžurije i određuju direktive za definitivno riješenje svih spornih pitanja između Japana i Mandžurije s jedne strane i Sovjetske Rusije s druge strane.

Topovska čarkanja na zapadu nastavlja se između Siegfriedove i Maginotove linije. Francuzi su osvojili neka sela kod Saarbrückena. Nijemci su sa tog ratnog teritorija evakuirali milijun civilnog pučanstva.

Chamberlain iza povratka iz Francuske držao je u donjem domu govor, u kojemu je rekao da ne može biti govora o miru dok opasnost hitlerizma ne bude konačno likvidirana. Treba jednom za uvijek učiniti kraj nesnošljivosti pod kojom se sada živilo radi nacional-socialističke agresivnosti.

Strijeljanje špijuna. U augustu mjesec izvršeno je u Italiji strijeljanje špijuna, među kojima je bio glavni špijun Herman Berg, a ostali su inženjeri, tehničari i piloti.

Zasjedanje američkog kongresa započelo je jučer. Na dnevnom redu je revizija zakona o neutralnosti i ukidanje klauzula. Ovo zasjedanje bit će od kapitalnog značaja za daljnji razvoj događaja u Evropi. Roosevelt hoće da se svim snagama izvozi ratni materijal nacijama, koje su žrtve neizvornog napada. Borbu izolacionista protiv Rooseveltu predvodi senator Borah. Borba će biti oštra, jer su po sredi i materijalni interesi. Amerika treba izvršiti za 56 milijuna dolara francuske narudžbe i za 21 milijun dolara za Englesku, i to za naoružanje i avione.

Mirovni plan Italije još prije nego je okupirana Poljska vele da postoji i da je imala da ga preda Francuskoj. U katoličkim krugovima se drži da bi se i Vatikan pridružio ovoj akciji za mir. Iza okupacije Poljske Italija sigurno ne će poduzeti korake ako nema sigurnosti za uspjeh.

Držanje Turske u skladu s Moskvom. Turski ministar vanjskih poslova Saradzoglu otišao je u Moskvu radi zaključenja novog ugovora, kojim bi se garantiralo Crno More protiv svih stranih uplitanja. Ovaj korak je od velikog značaja jer je sigurno da je držanje Turske u skladu sa Sovjetskom Rusijom.

POROKA

V cerkvi sv. Cirila in Metoda v Ljubljani se je dne 8. t. m. poročil naš rojak Ing. Znidaršič Branislav, asistent na tehn. fakulteti ljubljanske univerze, doma iz Matenje vasi pri Postojni z gdč. Fani Dulerjevo, učiteljico iz Ljubljane. — Čestitamo! (***)

IZ UPRAVE

Skrk Joško — Jesenice. — Vaša naročnina je plaćana do 15. januarja 1940.

BEŽNA MISEL OB TRIDESE TLETNICI

Pod tem naslovom je prinesel »Učiteljski list« z dne 8. septembra t. l. tale članek, ki ga je napisal naš mladinski pisatelj Josip Ribičič ob priliki 30-letnice prve slovenske mature v Kopru.

V letošnjem avgustu smo se v Celju zbrali koprski maturanti letnika 1909., da si po tridesetih letih, nekateri prvič, spet podamo roke v pozdrav. Da preštejemo drug drugemu gube na čelu, ki jih je življenje začrtalo, in da skušamo uganiti, koga in v koliko je življenje upognilo. Da pretehtamo težo vzrokov, ki so stili življenje onih, ki jih ni več. In da obudimo spomine na mladostne eksplozije. Mnogo veselja raste iz teh spominov, marsikaj resnega! A ni je resnosti vmes, ki bi ne bila potrebna za življenjskim prahom mladja in sokom življenjske sile mladosti!

V taktu tanga in fokstrota in med nogometnimi žogami prerivajočini se nogami modernega časa srečamo le redkokje še podobnih eksplozij mladostnega hotenja. Morda manjka modernemu času ovir, ki bi stavile zapreke razvoju in uveljavljenju mladine.

Naša mladostna sila se je morala podzavestno, neprizvano in sanja iz sebe nastajajoče izkristalizirati in uveljaviti. Najlepše in najuspešnejše se je uveljavila v borbi za narodne pravice, za enakopravnost ter proti nasilju in krivicam tedanje vlade. Lahkomiselno udarna je bila ta sila, ni gledala na možne posledice, ni se vprašala: kaj bo, če ne uspe? In morda je ravno ta lahkomišelnost udarnost pripomogla do zmage v marsikaterem boju.

Eden najlepših uspehov je prinesel boj proti nemškemu učnemu jeziku na zavodu, ki je bil namenjen bodočim slovenskim učiteljem. Pred tridesetimi leti je izbruhnil v Kopru štrajk slovenskih učiteljskihnikov z zahtevo po

slovenskem zavodu. Odpravi naj se nemščina kot učni jezik in bodoči slovenski učitelji naj se za svoj poklic pripravljajo v materinščini. Ne na domačih tleh — sredi laškega istrskega gnezda se je borba začela. Borba z zahtevami, za katere so slovenski poslanci v dunajskem parlamentu zaman izgubljali besede. Istrska pusta polja so bila, na katerih smo se štrajkujoči skrivaj zbirali kot Gubčeva vojska, poslušali govornike iz lastnih vrst, se bodrili in od tam odhajali prežeti novih moči za borbo. Kar niso dosegli odrasli, je dosegla mladina s svojo mladostno trmo, odklanjajoč vse kompromisne rešitve. Leta 1909. smo koprski maturanti prvi polagali maturo v slovenskem jeziku.

To je bil letos jubilej, ki ni smel mimo nas, vključ novih zahtevam in novim težkočam življenja. Ko zaidejo stari v zagate in težkoče, naj bi služil za zgled vsem, ki so v današnji dobi prežeti soka mladosti. Teh zagat je mnogo, premnogo! Kajti: ali ne čutite, vi, ki vam polje po žilah soka življenjske mladosti, da je vse, kar nas obdaja, vedno še in še potrebno mladostne sile in udarnosti? Ali se vam na pr. ne zdi, da bi bilo treba nekaj ukreniti proti strupu tuje miselnosti, ki se poraja v narodu, grozeč uspavati zavest širokih mas in jo zazibati v apatičnost za vprašanja, ki so za nas življenjska? Nešteto je še na naših njivah plevela, ki ga more izrjaviti le roka mladine.

Bogme, tovariši pred tridesetimi leti! Ko vas takole gledam v duhu še vse mlade in iskrenih se oči, mi je žal, da se nismo kasneje rodili! Danes smo prepametni in premodri! Naj bi nam usoda vrnila staro lahkomišelnost in trmo mladosti — prav zares, da bi še preobrnil, kar stoji na glavi namesto na zdravih nogah. In tega ni malo!

SAOPĆENJA KANCELARIJE SAVEZNOG VODSTVA

I. BRISANJE IZ SPISKOVA TALIJANSKIH DRŽAVLJANA.

Velika većina jugoslovenskih emigranata iz Julijske Krajine koji su stekli jugoslovensko državljanstvo bilo opcijom bilo prirodjenjem nisu dosada učinili nikakve korake da bi bili brisani iz spiskova talijanskih državljana.

U sadašnjoj zategnutoj međunarodnoj situaciji, kada se ne zna kakav obrt će uzeti stvari, hitno je potrebno da se svaki jugoslovenski emigrant, koji je već jugoslovenski državljanin, najbrže postara, da kod nadležnih talijanskih konzularnih vlasti u zemlji dokaže da je jugoslovenski državljanin. Potrebno je zato da podnese molbu nadležnom konzulatu da ga brišu iz spiskova talijanskih državljana. Uz molbu neka priloži prepis dekreta o državljanstvu, ovjerenjen od nadležnih vlasti. — (U srpskim krajevima od policijske uprave, u prečanskim od suda ili notara.)

Molbu za brisanje iz spiskova talijanskih državljana neka učine svi emigranti jugoslovenski državljanin, pa i oni koji su stekli jugoslovensko državljanstvo već pred petnaest ili više godina. Mole se sva društva da upozore hitno sve emigrante okružnicama i upo-

zorenjima preko svih lokalnih novina, da što prije zatraže brisanje iz spiskova talijanskih državljana.

Naročito za emigrante jugoslovenske vojne obveznike je od najveće važnosti, da već sada regulišu pitanje brisanja iz talijanskih spiskova.

II. ŽELEZNIŠKIM DELAVCEM!

V smislu 2. člana novoga pravilnika o delavcih državnih prometnih ustanov je pretila nevarnost, da bo par sto naših delavcev, ki so še vedno italijanski državljanin, odpušćeno iz službe. Radi intervencije zveznega vodstva pri prometnem ministarstvu in pri generalni železniški direkciji niso več naši delavci emigranti v toliki nevarnosti, da bi izgubili službo. Nevarnost pa ni seveda za vedno odstranjena. Generalna železniška direkcija je stopila v stik z ministarstvom notranjih zadev, da bi čimprej rešilo njihove prošnje za državljanstvo. Minister notranjih zadev je obljubil, da bo vse njihove prošnje rešil najdalje za dva meseca.

Opozarjamo zato vse železniške delavce, ki še niso predložili prošenj za državljanstvo, da to takoj napravijo in

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

USMENE NOVINE OMLADINSKE SEKCIJE U ZAGREBU

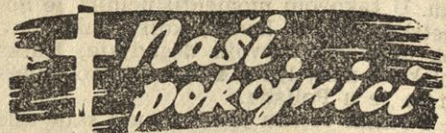
U subotu 23 IX u 8 sati na večer održat će Omladinska sekcija društva »Istra« u Zagrebu svoje prve usmene novine ove sezone.

Kako se započinje sa ciklusom predavanja, koji je bio već objavljen na članskom sastanku, umoljavaju se članovi da započnu redovito polaziti usmene novine kako bi mogli slijediti tok predavanja cijelog ciklusa i time dobiti jasan pregled cijeline svih predavanja zajedno.

Usmene novine će se održavati u društvenim prostorijama.

DRUŠTVENI SESTANEK »TABORA«

Kamnik. — Vabimo vse svoje članove in rojake iz Julijske Krajine na naš zelo važen društveni sestanek, ki se bo vršil prihodnje nedeljo to je dne 24 t. m. na Duplici v restavraciji g. Klemenčiča, ob tretji uri popoldne. Odbor

† KOCIJANČIĆ IVAN

Prošli ponedjeljak umro je u Zagrebu naš zemljak Ivan Kocijančić iz Truška kod Mareziga. U Zagreb se iz rod-nog kraja doselio pred 8 godina. Bio je uposlen kao tvornički ložac, a u Trstu je 25 godina radio u gradskoj plinari. Imao je 66 godina. Iza sebe je ostavio 3 sina Eda, Ivana i Maksa i 3 kćerke Anđelu, Ružu i Mariju, te udovicu Uršulu. — Kao i on tako su i sva njegova djeca uvijek sudjelovala u našem društvenom emigrantskom životu, naročito kod svih naših priredaba. — Udovici Uršuli i braći Kocijančić naše iskreno saučesće, a pokojniku vječni pokoji!

† MARIJ SOSIĆ

Barkovlje septembra. — Komaj dva meseca in pol sta potekla, odkar smo pokopali zavednega m'adeniča Karla Starca, in že se je kruta smrt spet oglasila in nam ugrabila Starčevega najboljšega prijatelja Marija Sosića. Po kratki boleznii je 19. avgusta izdihnil v tržaški bolnišnici. Bilo mu je komaj 30 let. Pred tremi meseci se je poročil z domačinko Mileno Martelančevno, a ni mu bilo dano, da bi še dalje užival zakonsko srečo. Bil je mladenič veselega značaja in splošno priljubljen. Prejšnja leta se je udeistvoval pri raznih pevskih in sportnih društvih in ostal je zvest naši misli do zadnjega. Pogreb je bil v ponedeljek, 21. avgusta na domačem pokopališču. Že dolgo ni bilo v Barkovljah takega pogreba. Prišli so prijatelji in znanci iz Barkovelj, iz mesta in s Kontovele. Krsto in vence so nosili njegovi tovariši in tovarišice. Domači cerkveni zbor katerega član je bil tudi pokojnik, je v cerkvi zapel »Miserere«.

Bodi Ti, Marij, rahla domača zemlja. Spomin nate bo med nami vedno živel. — Družini in sorodnikom naše globoko sožalje!

sicer tisti iz ozemlja banovine Hrvatske na banko vlast v Zagrebu, a ostali zankrat še vedno na notranje ministarstvo v Beogradu.

Iz tajništva Zveznega vodstva.

LADO BOŽIČ:

TO IN ONO IZ IDRJE

(Nadaljevanje)

Plačilni dan je bil za mlajše rudarje pomemben tudi v drugem oziru. Po plači so namreč lahko računali ali se bo smel, če ni imel poleg plača še drugega premoženja, ta ali oni poročiti. Pogoj za poroko in ustanovitev družine je bilo osem let službe in mezda 15 krajcarjev stare veljave ali osnovna 36,75 krajcarjev poznejše vrednosti. Všeteta je tudi dobava žita za ženo in otroke.

Najbolj slovesno pa so že od l. 1508. dalje praznovali rudniški praznik sv. Ahacija. Ta dan je vedno zahvalna maša in velika procesija, popoldne pa velika ljudska zabava na »Zemlji«. Tako stovesno so praznovali tudi zopetno otvoritev peči l. 1636. Ob tej priliki se je vršila po procesiji, zunaj mesta na travniku velika ljudska veselica. Plezali so po deblu, ki je imelo na vrhu darove, pozneje zlat cekin, spekli so vola, delili kruh in vino, trosili med navzoče denar in plesali. Vse te zabave, ki jih je priredilo rudniško vodstvo z geslom: kruha in zabave, so baje lepo uspele. Idričani so po svojem značaju dobrosrčni in veseli. Kako pa je bilo ljudstvo veselo in zadovoljno izven teh veselice, ne vemo. Kronika omenja nemire med delavstvom l. 1672. Zakaj so nastali kako so bili rešeni, ne vemo. Drugi upor beleži zgodovina l. 1809. pod francosko okupacijo.

Obleka idrijskega rudarja.

Zelo zanimiva je tudi obleka — noša starih Idričanov. Navadna obleka idrijskih prebivalcev je bila po kroju nekako v sredi med mestno in kmetsko, ni bila niti razkošna niti preveč vsakdanja.

Nekaj posebnega pa je bila rudarjeva praznična »montura«. Obstojala je iz črne sukne z našivi iz zelenega žameta na ovratniku in z nabranim črnim žametom na ramenih. Bolj kakor to sukno so nosili nekako haljo iz temno rujavega sukna z zelenimi našivi na ovratniku. Ostali deli te »monture« so bile črne dolge hlače, ovalno pristrizeno jamsko usnje, ki so ga nosili zadaj na križu, svetel usnjen pas s svetlo polirano spojko, jamska čepica iz temno zelene klobučevine brez senčnika in z rudarskim znamenjem spredaj in končno še temno polirana palica s kladivom na gornjem koncu. Čuvaji so bili obožerici s sabljami in puškami. Godci pa so imeli čepico s senčnikom in perjanicom, kratke sukne z belimi in zelenimi obšivi in trakovi. Pazniki in uradniki so imeli enako obleko, ločili so se le po srebrnih našivih na ovratniku in po srebrnem traku na hlačah in na čepici.

Najstarejše družabne in kulturne organizacije

Prvo družabno organizacijo je imelo v Idriji rudniško uradništvo. Bilo je to rudniško kazino, družabno zbirališče gospe. Ta se je zbirala o večernih urah po načinu tedanjih »pipčarskih kolegijev«, ki so obstojali v 18. stoletju in v katerih so se pri pipi tobaka in pijaci menili o politiki in drugih rečeh. V Idriji je bila še tik pred vojno, kot zgodovinski ostanek teh družb, omariča z desetimi pipami. Kazino je bilo v prvem, pozneje v drugem nadstropju gostilne na glavnem trgu, ki so jo pozneje dvignili in preimenovali v hotel »Pri črnem

orlu«. Napis in črni orel sta izginila ob prevratu. Zabave v kazini so imenovali akademije, eno so posvetili celo sv. Dizmi. Kazina je prirejala tudi gledališke predstave v nemščini. Zadnjič so igrali nemški l. 1881. Članov kazino ni imala veliko, včasih 30 do 40, včasih pa samo dva.

Za časa Marije Terezije, ki je baje zelo pospeševala gledališko umetnost, se je ustanovilo v Idriji nekako društvo in sezidalo gledališče, ki stoji še danes in je eno najstarejših v Sloveniji. Cesarica je dala garderobo in dekoracijo. Igrali so uradniški diletanti ob državnih in rudniških praznikih. Več predstav so priredili tudi v dobrodolne namene. V tistih časih je nastala tudi naša »Zemlja« z igriščem in dvemi dvoranami, ki so jih napravili šele l. 1858, dočim so restavracijo sezidali še pozneje.

L. 1840. so ustanovili tudi rudarsko kazinsko društvo, l. 1878. pa nemško pazniško čitalnico.

Slovenska čitalnica

Slovensko meščanstvo se je zbiralo od l. 1866. dalje v slovenski Narodni čitalnici ki so jo ustanovili 29. novembra 1866. Imela je takoj 61 članov, svoj pevski zbor in godbo. Ustanovitelji čitalnice so bili Janez Kavčič, dekan; Močnik Franc, občinski tajnik; dr. Ljudevit Grbec, zdravnik; Lavoslav Urbas, žgalniški obskrbnik; Jože Majnik, Ivan Toman, Jože Stranetzky, Fran Hojser, Štefan Lapajne in Jože Planovšek, trgovci; Jože Gnezda, organist in skladatelj »Rudarske himne«; Jože Leskovec, poštar; Jože Rome. Prvi odborniki pa so bili: Kovčič Janez, predsednik; Feliks Stegnar, učitelj in poznejši deželni poslanec, tajnik; Štefan Lapajne, blagajnik; Jakob Inglič, učitelj in Tone Planovšek, odbornik. Petje in godbo je vodil Gnezda. L. 1868. so imeli 12 veselic in 9 gledaliških predstav. Svoj prostor je imela čitalnica v prvem nadstropju gostilne pri »Črnem orlu« nato na stari pošti, pozneje v hiši 509 in končno v hiši Helene Lapajne. Od omenjenega leta dalje so igrali slovenski. V lokalni je bilo na razpolago 22 listov. Čitalnica je bila združena z gostilno. Gostilničar je bil tedaj neki Remic. Še l. 1884. so imeli napis »Čitalnica-Restauracija«, gostioničar pa je govoril z natakariji nemški. Število članstva je pozneje naraščalo.

Znano zabavišče Idričanov je bilo tudi na Marofu, ob poti v Sp. Idrijo. Imeli so tam velik vertiljak z živalskimi figurami v naravni velikosti. Do l. 1830. je bil nad vratni nemški, nato pa slovenski napis.

Skrb za zdravje

Kar se tiče tega moramo omeniti, da je vročina v rudniku in v žgalnici povzročala razne prehlade in revmo, živovsrebrene pare pa gnojenje in razpadanje zob, tresenje udov in druge bolezni. Da bi olajšali rudarjem bolečine in pospeševali zdravljenje, so jim dali na razpolago zdravilno kopališče v Kopačnici pod Blegašim. Bil je to topel, kisel, natrijev vrelc. V bližini vrelca so zgradili posebno poslopje za bolne rudarje.

Cerkvene razmere

Omenili smo že, da je spadala dolina v prvih letih pod župnijo na St. Viški gori, po l. 1580., ko je postala Sp. Idrija samostojna župnija, pa pod njo. Idrija je imela tedaj samo kaplana, ki je bil zelo odvisen od župnije. Samo krstil in pokopaval je lahko sam, poročali pa so v Sp. Idriji. Zanimivo je tudi, da je bila Sp. Idrija podrejena arhidiakonu v Tolminu, kaplan v Idriji pa arhidiakonu, kot namestniku oglejskega patriarha v Gorici. Idrija je dobila šele l. 1655. krstno in l. 1700 pa tudi poročno knjigo.

(Konec prihodnjic)